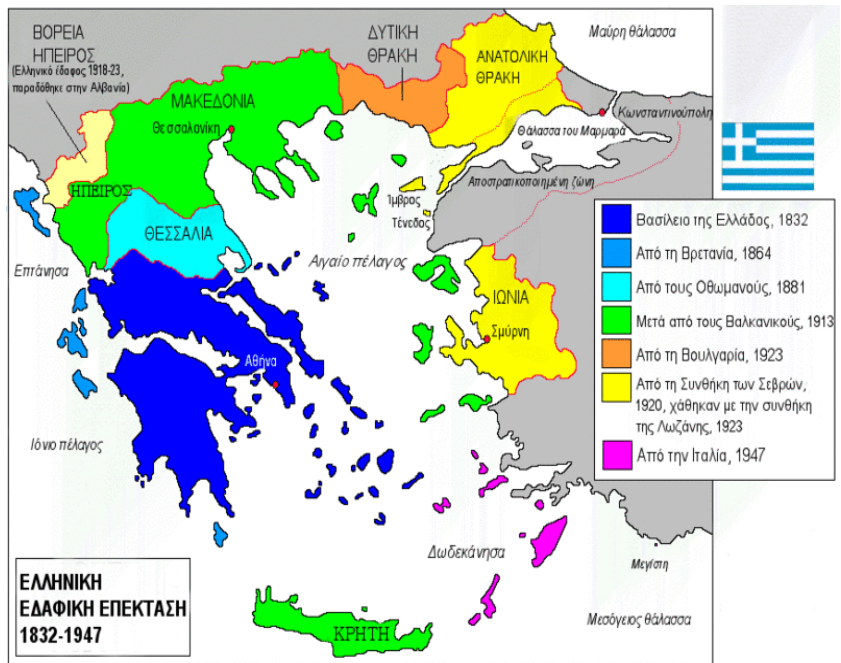

2.7. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΑΝ ΤΗ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΩΝ

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΘΕΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΕΠΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

Γεωγραφική θέση - Φυσικό περι- βάλλον	Παράδοση Πολιτισμικά δάνεια Ιστορικές συγκυρίες	Οικονομικοί παράγοντες	Δημογραφικοί παράγοντες
Σταυροδρόμι Ανατολής- Δύσης Νησιωτική χώ- ρα Ορεινή χώρα Κλίμα Πανίδα Χλωρίδα	<p>Πόλεις-κράτη</p> <p>Ρωμαϊκή επαρχία</p> <p>Βυζαντινή επαρχία</p> <p>Τουρκοκρατία</p> <p>Ενετοκρατία</p> <p>1821 Ελληνική επανάσταση</p> <p>Βασιλεία</p> <p>1948 Ολοκλήρωση του ελληνικού κράτους</p> <p>Βαλκανικοί Πόλεμοι</p> <p>A' Παγκόσμιος Μικρασιατική καταστροφή</p> <p>B' Παγκόσμιος Εμφύλιος Πόλεμος</p> <p>Δικτατορία 1967-1974</p> <p>Μεταπολίτευση 1981 Είσοδος στην ΕΟΚ Ευρωπαϊκή Ένωση</p>	<p>Γεωργία</p> <p>Ναυτιλία</p> <p>Τουρισμός</p> <p>Μη εκβιομηχα- νισμός</p> <p>Δάνεια - αγροτική πολιτι- κή</p> <p>Αμυντικός εξο- πλισμός</p>	<p>Μικρός πληθυ- σμός</p> <p>Υπογεννητικότη- τα</p>

Στοιχεία που επηρεάζουν την ιδιαίτερη φυσιογνωμία ενός έθνους είναι παράγοντες γεωγραφικής, κοινωνικής, πολιτικής, πολιτιστικής και οικονομικής φύσης. Οι επιρροές αυτές είναι αποτέλεσμα των σχέσεων που δημιουργεί η κάθε κοινωνία με:

- το φυσικό περιβάλλον/γεωγραφική θέση
- το παρελθόν (ιστορικές συγκυρίες)
- το ανθρωπογενές περιβάλλον.

Η γεωγραφική θέση

Η ελληνική φύση με τις μορφολογικές ιδιαιτερότητές της επηρέασε τόσο τον τρόπο σκέψης όσο και τον γενικότερο τρόπο ζωής και συμπεριφοράς των Ελλήνων, καθώς και τις σχέσεις τους με τους άλλους λαούς και πολιτισμούς, αφού βρίσκεται στο σταυροδρόμι Ανατολής-Δύσης και Βορρά-Νότου.

Ιστορικοί παράγοντες

Οι ιστορικές συγκυρίες διαδραματίζουν καταλυτικό παράγοντα για την εξέλιξη ενός έθνους-κράτους. Η συμμετοχή ενός λαού σε καταστροφικούς πολέμους, η μακροχρόνια ξενική κατοχή, ανώμαλες πολιτικές καταστάσεις (π.χ. πραξικοπήματα κ.λπ.) επηρεάζουν αρνητικά την πορεία ενός έθνους και λειτουργούν ανασταλτικά στην εξέλιξή του.

Οι Έλληνες κατά τη μακραίωνη παρουσία τους στο ιστορικό στερέωμα έζησαν πολλές και τραγικές ιστορικές περιπέτειες, οι οποίες σφράγισαν τις οικονομικοπολιτικές εξελίξεις. Ο ελληνικός λαός πέρασε μεγάλες περιόδους ξένης κυριαρχίας (ρωμαϊκή κατοχή, τουρκοκρατία, γερμανική κατοχή) και πολέμους. Από το 1821, χρόνο έναρξης της Ελληνικής Επανάστασης, μέχρι το 1974 οι Έλληνες έζησαν πολύ σύντομα ειρηνικά διαλείμματα που δεν τους επέτρεψαν να αφοσιωθούν στην αποκατάσταση του κράτους από τις διαρκείς και εκτεταμένες πολεμικές καταστροφές.

Συνέπειες των ιστορικών γεγονότων στην εξέλιξη του ελληνικού κράτους

Πολιτικές

Η δημιουργία του ελληνικού κράτους (1832) συνοδεύτηκε με επιβολή της απολυταρχίας (Βαυαροκρατία) που οδήγησε στην επανάσταση του 1843 για την ψήφιση συντάγματος. Στη συνέχεια οι Έλληνες, στα σύντομα χρονικά διαστήματα που μεσολαβούσαν ανάμεσα στους παγκόσμιους πολέμους, συνέχιζαν σε αντίξοες ιστορικές και πολιτικές συνθήκες να διεξάγουν πολέμους (δικτατορία, εμφύλιοι πόλεμοι) Αυτές οι ιστορικές συνθήκες τραυμάτισαν βαθιά τη σχέση του Έλληνα με την εξουσία, που πάντα ήταν εχθρική προς αυτόν.

Οικονομικές

• Οι διαρκείς πολεμικές αναμετρήσεις και οι εμφύλιοι πόλεμοι εμπόδισαν και την οικονομική ανάκαμψη της χώρας, διότι, αν μια χώρα έχει πολιτική σταθερότητα, σέβεται τα δικαιώματα του ανθρώπου, έχει δημο-

κρατική δομή εξουσίας κ.λπ., τότε έχει την εμπιστοσύνη όλων των άλλων κρατών, τα οποία συνάπτουν με αυτήν εμπορικές συναλλαγές, διπλωματικές σχέσεις, επενδύσεις κ.λπ. Στην Ελλάδα οι συνθήκες δεν δημιουργούσαν ευνοϊκό κλίμα για την προώθηση του εμπορίου και τις επενδύσεις. Οπότε η οικονομική στασιμότητα και οι οικονομικές κρίσεις στιγμάτισαν την οικονομική ζωή της χώρας.

- Οι ιστορικές συγκυρίες (τουρκοκρατία) εμπόδισαν τη χώρα μας να συμμετάσχει στη βιομηχανική επανάσταση. Τα αποτελέσματα για την οικονομική και πολιτισμική ανάπτυξη ήταν ολέθρια.

- Η οικονομική αστάθεια, η ανάπτυξη της παραοικονομίας, η διόγκωση του δημόσιου τομέα και των υπηρεσιών, το δημοσιονομικό έλλειμμα λόγω των δανείων, η αγροτική πολιτική που επέβαλε η Ενωμένη Ευρώπη, προκαλούν αίσθημα ανασφάλειας στον πολίτη και δημιουργούν σχέσεις καχυποψίας προς το κράτος, ενώ έντονα είναι τα φαινόμενα του ατομικισμού και της ιδιώτευσης.

- Η χώρα μας, λόγω των τουρκικών προκλήσεων, αναγκάζεται να δαπανά μεγάλο τμήμα του προϋπολογισμού για τον εκσυγχρονισμό των στρατιωτικών της δυνάμεων, γεγονός που επιτείνει την οικονομική κρίση και την οικονομική εξάρτηση από χώρες που εξάγουν πολεμικά όπλα

- Η επιδείνωση της οικονομίας από το 2010 έως σήμερα είχε τρομερό αντίκτυπο όχι μόνο στο εσωτερικό της χώρας (έκρηξη της ανεργίας, υποτίμηση, φτώχεια, ύφεση, επιβολή διεθνούς οικονομικού ελέγχου) αλλά και στο εξωτερικό (απώλεια της αξιοπιστίας της χώρας).

Ο δημογραφικός παράγοντας

«Η δημογραφική σύνθεση του πληθυσμού επηρεάζει ουσιαστικά τη θέση και τη στάση ενός κράτους στη διεθνή κοινότητα. Για παράδειγμα, κράτη με *μεγαλύτερο νεανικό πληθυσμό* έχουν μεγαλύτερες προοπτικές ανάπτυξης. Ο νεανικός πληθυσμός διεκδικεί από τον κρατικό προϋπολογισμό μεγαλύτερο μερίδιο για εκπαίδευση, αθλητισμό κτλ. Στον αντίποδα βρίσκεται ένα κράτος με γηραιότερο πληθυσμό το οποίο πρέπει να καλύψει ανάγκες περίθαλψης, κοινωνικής ασφάλειας κτλ.» [*Πολιτική και Δίκαιο*, βιβλίο μαθητή, κεφ. 10.5).

Υπογεννητικότητα

Η υπογεννητικότητα αποτελεί σημαντικότερο δημογραφικό παράγοντα επειδή, εκτός της επίδρασής της στο μέγεθος του συνόλου ενός πληθυσμού, μειώνει και την αναλογία των παιδικών και νεανικών ηλικιών, με αποτέλεσμα, σε συνδυασμό με την αύξηση του προσδόκιμου ζωής των σύγχρονων κοινωνιών, ο πληθυσμός να οδηγείται στη δημογραφική γήρανση, δηλαδή σε μια κοινωνία γερασμένη, κατάσταση που έχει σημαντικές συνέπειες σε όλες σχεδόν τις πτυχές της κοινωνικής και οικονομικής ζωής.

Άνιση κατανομή του πληθυσμού

Η άνιση κατανομή και η χωρική υπερσυγκέντρωση του πληθυσμού αντικατοπτρίζεται, επίσης, στο γεγονός ότι το 30% περίπου του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδος εξακολουθεί να συγκεντρώνεται στην περιφέ-

ρεια της Πρωτεύουσας. Η άνιση αυτή κατανομή του πληθυσμού υπέρ των αστικών περιοχών και η υπερσυγκέντρωση αυτού κυρίως στην πρωτεύουσα, αποτελεί και το βασικό περιφερειακό πρόβλημα της Χώρας, καθώς έχει οδηγήσει στην πληθυσμιακή αποψίλωση και στη δημογραφική αποδόμηση των αγροτικών, κυρίως, περιοχών».

Αποτελέσματα

«Η διατήρηση της εξέλιξης αυτής οδηγεί βαθμιαία σε κοινωνική οπισθώχωση και σε οικονομική καθυστέρηση καθώς εμποδίζεται η αντικατάσταση-ανανέωση του εργατικού δυναμικού, δυσχεραίνεται η εφαρμογή του ασφαλιστικού συστήματος, υποαπασχολούνται κοινωνικοί πόροι και υποδομές σε τομείς όπως είναι η εκπαίδευση, υγεία κλπ, με ταυτόχρονη αύξηση του κατά κεφαλήν κόστους, εγκαταλείπονται οι τοπικοί πόροι, ιδιαίτερα σε μη αστικές περιοχές, μειώνεται η απόδοση των επενδύσεων, περιορίζεται η δυνατότητα εισαγωγής τεχνολογίας και η αμυντική ικανότητα της χώρας και μακροχρόνια γίνονται λιγότερες οι ευκαιρίες για την εισαγωγή νεωτερισμών, πρωτοβουλιών και νέων ιδεών, που συνήθως προωθούνται με τις νέες κάθε φορά γενιές» [Κ. Ρόντος, *Η δημογραφική πραγματικότητα στην Ελλάδα*, στο διαδίκτυο].

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΑΝ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Πολιτισμικά δάνεια

Οι Έλληνες, λόγω της μακραίωνης ιστορίας τους και επειδή βρίσκονται στο σταυροδρόμι Ανατολής και Δύσης, Βορρά και Νότου, ήταν αναπόφευκτο να δεχτούν πολλές πολιτισμικές επιδράσεις.

Κατά την αρχαιότητα δέχτηκαν τις επιδράσεις των ανατολικών πολιτισμών. Κατά τους βυζαντινούς χρόνους έντονες επίσης ήταν οι επιδράσεις της Ανατολής (χριστιανισμός). Κατά τους νεότερους χρόνους (19ος-20ός αι.) έντονη είναι η επίδραση από την Ευρώπη.

Οι επιδράσεις αυτές είναι φανερές:

- στην ελληνική γλώσσα (ξένες λέξεις)
- στα ιστορικά μνημεία
- στα έθιμα και τις παραδόσεις
- στη μουσική και το τραγούδι
- στον χορό
- στο θέατρο
- στη διατροφή
- στις κοινωνικές σχέσεις.

Τυπολογία του ελληνικού πολιτισμού

Κάθε στιγμή της ζωής και της ιστορικής εξέλιξης κάθε ανθρώπινου πολιτισμού, πλην του χρόνου της γέννησής του, περισσότερο ή λιγότερο συνειδητά, οι δημιουργοί κάθε πολιτισμού βρίσκονται μονίμως μπροστά σε δύο αντιθετικά ζεύγη: το παλιό και το νέο, το ντόπιο και το ξένο.

Αυτά τα αντιθετικά και διαλεκτικά ζεύγη είναι καθολικά γνωρίσματα στη φυσική πορεία διαμόρφωσης και εξέλιξης κάθε πολιτισμού. Με τέτοιες δομικές αντιθέσεις λειτουργούν όλα τα πολιτισμικά συστήματα. Γλώσσα, λογοτεχνία, τέχνη αλλά και επιστήμη στηρίζονται, κατά βάση, στους δύο αυτούς πολιτισμικούς άξονες.

Ιδιαίτερα σημαντική για τον νεοελληνικό πολιτισμό είναι ακόμη η αντίθεση δυτικού και ανατολικού, που ξεκινάει ως τοπική διάκριση για να εξελιχθεί σε καιρία πολιτισμική αντίθεση ανάμεσα στη δυτική/ευρωπαϊκή πολιτισμική αντίληψη και την ανατολική/βυζαντινή, ανάμεσα στον Έλληνα και τον Ρωμιό, που στην πραγματικότητα όμως είναι δύο όψεις της προσωπικότητας του ίδιου ανθρώπου, του Νεοέλληνα.

ΕΠΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΠΑΛΙΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ Παράδοση Πολιτισμική κληρονομιά		ΝΕΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ Νεοελληνικός πολιτισμός Ευρωπαϊκές επιρροές	
Ντόπιο	Ξένο	Ξένο	Ντόπιο
Αρχαίο ελληνικό		Ευρωπαϊκές τάσεις 19ος αιώνας	19ος αιώνας
Κλασικός κόσμος	Ανατολικό	Νεοκλασικισμός Ρομαντισμός Ρεαλισμός Απαρχές μοντερνισμού (ιμπρεσιονισμός)	Μακρυγιάννης Επτανησιακή λογοτεχνία Παλαμάς Θεόφιλος Επιστροφή στην παράδοση Πρότυπα της βυζαντινής και λαϊκής παράδοσης Νεοκλασικισμός
Πολιτισμός της τουρκοκρατίας	Βυζαντινός Χριστιανισμός Μυστικισμός		Γλωσσικό ζήτημα
Δημοτικό τραγούδι	Δυτικό		Γενιά του 1880
Λαϊκή παράδοση	Ευρωπαϊκά αντιδάνεια	20ός αιώνας Καλλιτεχνικά Κινήματα	20ός αιώνας Καλλιτεχνικά κινήματα
Χοροί	Ανθρωπισμός Κλασικισμός Διαφωτισμός Καλλιτεχνικές επιδράσεις	Εξπρεσιονισμός Κυβισμός Φουτουρισμός Αφηρημένη τέχνη Υπερρεαλισμός	Γενιά του '30 Ανανέωση καλλιτεχνικής δημιουργίας Πρόδρομοι του ελληνικού μοντερνισμού
Ήθη και έθιμα			Γενιά του 1960 Σουρεαλισμός Μινιμαλισμός Αφηρημένη τέχνη
Κρητική λογοτεχνία		Εξαμερικανισμός	Τέχνες Ζωγραφική Γλυπτική Μουσική Θέατρο
		Μαζική κουλτούρα	Κινηματογράφος Λογοτεχνία
		Πολυπολιτισμικότητα	Φιλοσοφία

Η Ελλάδα είναι μια χώρα μ' έναν κλασικό κόσμο πίσω της πάνω στον οποίο ακούμπησε ό,τι ονομάζεται Δυτικός - Ευρωπαϊκός πολιτισμός, και με μια βυζαντινή αυτοκρατορία που δέσποσε πολιτισμικά επί αιώνες στο χώρο της Ανατολής, μια χώρα με μοναδική σχεδόν πολιτισμική κληρονομιά από τη μια, και με το βαρύ φορτίο, από την άλλη μεριά, 400 χρόνων σκλαβιάς, με ό,τι σημαίνει αυτό για τον πολιτισμό και την παιδεία· ακόμη μια χώρα που είδε να διαφεύδεται οικτρά το όραμα της Μεγάλης Ιδέας και να εξελίσσεται σε εθνική καταστροφή και ταπείνωση· μια χώρα αιμορραγούσα για χρόνια από την κατακρεούργηση ζωικών μελών της (Ηπείρου, Θράκης, Μακεδονίας, νησιών, Κρήτης), που χρειάστηκαν αγώνες και θυσίες για να επανακτηθούν· μια τέτοια χώρα είναι φυσικό να έχει εντονότερο το πρόβλημα της εθνικής πολιτισμικής ταυτότητας που θα αξιοποιεί ό,τι σημαντικό είχε στο παρελθόν, ενώ συγχρόνως θα στηρίζεται σε ό,τι αποτελεί εθνική πολιτισμική πραγματικότητα σήμερα και εφικτό πολιτισμικό όραμα για το μέλλον.

Συγκερασμός Δυτικού-ανατολικού στοιχείου

Ο συγκερασμός –και ο ανταγωνισμός μεταξύ– δυτικών και ανατολικών πολιτισμικών στοιχείων είναι βασικό χαρακτηριστικό της φυσιογνωμίας του νεοελληνικού πολιτισμού.

Ο ανταγωνισμός μεταξύ αυτών των δύο στοιχείων εκφράστηκε με διαμάχη των διανοουμένων. Η διαμάχη των διανοουμένων είχε ως επίκεντρο το αν η νεότερη λογοτεχνία και τέχνη και γενικότερα η πολιτισμική παραγωγή των Νεοελλήνων πρέπει να αντλεί από τα διαχρονικά πρότυπα της κλασικής Ελλάδας, όπως βιώθηκαν και διαμορφώθηκαν στο δυτικό ευρωπαϊκό πολιτισμό, ή αν πρότυπο της πρέπει να είναι η «γόνιμη, αληθινή παράδοση του χριστιανικού βυζαντινισμού». Πιο συγκεκριμένα, επίκεντρο της διαμάχης ήταν το ερώτημα αν η φυσιογνωμία της πνευματικής παραγωγής πρέπει να είναι περισσότερο δυτική, ευρωπαϊκή, κλασικιστική και ορθολογική ή αν η κύρια φυσιογνωμία της θα είναι ανατολική και ανατολίτικη, βυζαντινή, χριστιανική, βιωματική, και μυστικιστική.

Η άρση των αντιθέσεων (Ελληνισμός ή Ρωμισσύνη, Έλληνας ή Ρωμιός) επιχειρήθηκε σταδιακά από τους διανοούμενους οι οποίοι συνειδητοποίησαν ότι η ελληνικότητα είναι μια ιστορική και πολιτισμική έννοια που μπορεί να αγκαλιάσει τόσο τον Έλληνα και τον Ελληνισμό όσο και τον Ρωμιό και τη Ρωμισσύνη. Ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος πρώτος θα προβάλει τη συνοχή και τη συνέχεια του Ελληνικού έθνους, την ελληνικότητά του, και θα αναδείξει το συγκερασμό της κλασικής αρχαιότητας με τα νεότερα πάθη και του κλασικισμού με την ορθοδοξία.

Συγκερασμός του αρχαίου ελληνικού και ξένου στοιχείου

Στο συγκερασμό ξένου και ελληνικού στοιχείου καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισαν οι Ευρωπαίοι. Αυτό σημαίνει ότι μορφές, ήρωες, σύμβολα, μύθοι, μοτίβα, λογοτεχνικές δομές γενικότερα που ανάγονται στην αρχαία ελληνική λογοτεχνία ή τέχνη, ενέπνευσαν τους Ευρωπαίους συγγραφείς ή καλλι-

τέχνες. Οι ξένοι αφού τα μιμήθηκαν, τα επεξεργάστηκαν και τα μετέπλασαν στη δική τους πνευματική παραγωγή, τα μετέδωσαν στον νεότερο ελληνικό πολιτισμό ως ένα είδος «πολιτισμικών αντιδανείων», για να εμπνεύσουν και τους Έλληνες δημιουργούς. Μια μορφή τέτοιας διαμεσολάβησης είναι η προσέγγιση από Έλληνες των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων (Ομήρου, τραγικών κ.ά.) μέσα από ξένες μεταφράσεις!

Ο συγκερασμός του ξένου, νεωτερικού στοιχείου με το υτόπιο ελληνικό και η επανασύνδεση –μέσω του ξένου– με το αρχαίο αποτελεί ιδιαίτερο τύπο συγκερασμού παράδοσης και νεωτερισμού που χαρακτηρίζει τον νεοελληνικό πολιτισμό.

Παλιό ή νέο; Παράδοση ή νεωτερισμός;

Η καθολική πολιτισμική διάκριση παλιού/ νέου στην Ελλάδα πήρε φυσικά τη μορφή αντίθεσης ανάμεσα στον αρχαίο ελληνικό και τον νέο ελληνικό πολιτισμικό παράγοντα. Αυτή είναι, με άλλα λόγια, και η κύρια μορφή αντιπαράθεσης ή συγκερασμού ανάμεσα στην παράδοση και τον νεωτερισμό. Το πρόβλημα στην Ελλάδα και στον Ελληνισμό γενικότερα ήδη από τους μετακλασικούς χρόνους, σε όλο το Βυζάντιο, στα μεταβυζαντινά χρόνια και, πολύ πιο έντονα, μετά τη δημιουργία του νεοελληνικού κράτους ήταν η σχέση που θα τηρούσε ο Νέος Ελληνισμός σε όλες τις εκφάνσεις του – γλώσσα, λογοτεχνία, τέχνες, εκπαίδευση– προς την παράδοση την ελληνική, αρχαία και βυζαντινή. Ανάμεσα στη δόξα του Παρθενώνα και των μεγάλων κλασικών από τη μια μεριά, και στην αίγλη της Αγια-Σοφιάς και του βυζαντινού μεγαλοϊδεατισμού από την άλλη. Ποιο θα είναι το «πρόσωπο» και η ταυτότητα του Νέου Ελληνισμού; Θα είναι ό,τι νέο έδωσε ως ήθος και ύφος το δημοτικό τραγούδι, ο Ερωτόκριτος, ο Μακρυγιάννης και ο Θεόφιλος, η λαϊκή εν γένει παράδοση; Κι από κοντά η κρητική και επτανησιακή λογοτεχνία με όλες τις επιδράσεις που δέχτηκε; Και η νεότερη ποίηση του Παλαμά, μαζί με τον μοντερνισμό της γενιάς του '30; Κι από κοντά η ηθογραφία της νεοελληνικής πεζογραφίας μαζί με την ψυχογραφία που αναπτύχθηκε σ' αυτήν; Και φυσικά ο υπερρεαλισμός; Κι όλα αυτά, ιδίως τα έντεχνα δημιουργήματα, πώς και πόσο στηρίχτηκαν στην παράδοση, αρχαία ή βυζαντινή;

Οι πληροφορίες αντλήθηκαν από το κείμενο του Γ. Μπαμπινιώτη «Τυπολογία του πολιτισμικού μας συγκερασμού», που περιέχεται στο βιβλίο *Θεματικοί κύκλοι για το Λύκειο*, 2001, σελ. 445

Ευρωπαϊκές επιδράσεις

19^{ος} ΑΙΩΝΑΣ

Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΡΕΥΜΑΤΑ

Οι ραγδαίες εξελίξεις σε όλους τους τομείς επηρέασαν αποφασιστικά και την πορεία της τέχνης του 19ου αιώνα, η οποία χαρακτηρίζεται για την ταχύτητα των μεταβολών, την πολλαπλότητα των αναζητήσεων, την ταυτόχρονη εμφάνιση πολλών τάσεων και ρευμάτων και την απουσία ενός ενιαίου στίλ.

- Μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα **το κίνημα του νεοκλασικισμού** επέβαλλε στην τέχνη το μέτρο και την τάξη, την ισορροπία και τη λιτότητα, τις εξιδανικευμένες μορφές και το ηθικό ύψος.

- Αντίθετα, **ο ρομαντισμός**, που εμφανίστηκε στις αρχές του αιώνα και πήρε τις διαστάσεις πανευρωπαϊκού φαινομένου, βασιζόταν στην ατομικότητα και την υποκειμενικότητα του ανθρώπου, το συναίσθημα και τη φαντασία, αναζητώντας την πηγή έμπνευσής του στο ιστορικό παρελθόν των λαών, στις ρίζες του πολιτισμού τους, στο θρησκευτικό συναίσθημα και στη λατρεία της φύσης.

- Στον αντίποδα του ρομαντισμού και μέσα σε ένα κλίμα έντονης αμφισβήτησης και πειραματισμού, **ο ρεαλισμός** στράφηκε στην ακριβή αποτύπωση της πραγματικότητας, χωρίς συναισθηματικές υπερβολές και υποκειμενικές παρεμβάσεις, δημιουργώντας σταδιακά τις προϋποθέσεις για την εμφάνιση των **πρώτων εκδηλώσεων του κινήματος του μοντερνισμού**.

ΕΛΛΑΔΑ

Η ίδρυση του ελληνικού κράτους (1830) και η μεταφορά της πρωτεύουσας στην Αθήνα (1834) σηματοδότησαν για την Ελλάδα την έναρξη μιας ιστορικής πορείας **προσανατολισμένης στην Ευρώπη, στις αρχές και στις αξίες του δυτικού πολιτισμού, του οποίου βασικό σημείο αναφοράς στις αρχές του 19ου αιώνα ήταν αναμφισβήτητα ο νεοκλασικισμός**. Έτσι, η επανασύνδεση με την κλασική αρχαιότητα αποτέλεσε εξ αρχής την ιδεολογική αφετηρία του νέου ελληνικού κράτους και το βασικό συστατικό της ύπαρξής του, ενώ παράλληλα το λαμπρό βυζαντινό παρελθόν και η ζωντανή λαϊκή παράδοση εξακολουθούσαν να συνδέονται άρρηκτα με τα καθημερινά βιώματα του λαού.

Μέσα στο πλαίσιο του προβληματισμού και της αναζήτησης της εθνικής ταυτότητας των Νεοελλήνων, η επανεκτίμηση του λαϊκού πολιτισμού και της γλώσσας αποτέλεσαν για μακρό χρονικό διάστημα αντικείμενο πολιτικών, ιδεολογικών και φιλολογικών συζητήσεων και διαμαχών. **Η νεοελληνική τέχνη κινήθηκε υποχρεωτικά μέσα στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών ρευμάτων** και σε μεγάλο βαθμό υπό την επίδραση

της Ακαδημίας του Μονάχου, η οποία υπήρξε το βασικό κέντρο καλλιτεχνικών σπουδών για πολλούς Έλληνες καλλιτέχνες.

Ζωγραφική

Οι μεγάλοι Έλληνες ζωγράφοι που αποτέλεσαν τον πυρήνα της Σχολής του Μονάχου, όπως ο **Νικηφόρος Λύτρας**, ο **Κωνσταντίνος Βολανάκης** και ο **Νικόλαος Γύζης**, υπήρξαν οι ηγετικές μορφές και οι σημαντικότεροι δάσκαλοι της νεοελληνικής τέχνης του 19ου αιώνα. Παράλληλα, βέβαια, και τα **πρώτα δειλά ιμπρεσιονιστικά μηνύματα** από το Παρίσι δεν άφηναν αδιάφορους τους Έλληνες καλλιτέχνες

Γλυπτική

Η γλυπτική, που για πολλούς αιώνες είχε παραμείνει μέσα στα όρια της λαϊκής παράδοσης, άρχισε και πάλι –με αφετηρία τα Επάνησα και με πυρήνα τα εργαστήρια των Τήνιων γλυπτών- να παίζει σημαντικό ρόλο στη νέα Ελλάδα, η οποία βρισκόταν ήδη σε φάση έντονης ανασυγκρότησης και προσπάθειας εξωραϊσμού. Αναμφίβολα όμως η νεοελληνική γλυπτική βρήκε την κορυφαία έκφρασή της στο έργο του **Γιαννούλη Χαλεπά**, που εξελίχθηκε αργότερα σε έναν εντελώς προσωπικό δημιουργό, μοναδικής ποιότητας.

Αρχιτεκτονική

Στην αρχιτεκτονική η προσπάθεια επικεντρώθηκε στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής όψης της Αθήνας και των άλλων μεγάλων αστικών κέντρων του νεοσύστατου κράτους. Στο μεγαλύτερο μέρος των δημόσιων και των ιδιωτικών κτιρίων ακολουθήθηκαν **τα πρότυπα του νεοκλασικισμού**, χωρίς να λείπουν και λαμπρά δείγματα ρομαντικής διάθεσης και επιτροφής σε αναγεννησιακά ή και βυζαντινά στοιχεία.

Λογοτεχνία

Στην **ποίηση** η Επτανησιακή Σχολή, με κορυφαίους εκπροσώπους της τον **Διονύσιο Σολωμό** και τον **Ανδρέα Κάλβο**, συνδύαζε με ποικίλους τρόπους τις δυτικές επιρροές του νεοκλασικισμού και του ρομαντισμού με την ελληνική γλωσσική παράδοση. Η Γενιά του 1880 (Νέα Αθηναϊκή Σχολή), με κύριο εκφραστή της τον **Κωστή Παλαμά**, δεχόταν επιδράσεις από τα γαλλικά ρεύματα του παρνασσισμού και του συμβολισμού, ενώ στην **πεζογραφία** ο ρεαλισμός, με προδρομική μορφή τον Εμμανουήλ **Ροΐδη**, άσκησε ιδιαίτερη επίδραση στο έργο μεγάλων ηθογράφων, όπως είναι ο **Γεώργιος Βιζυηνός**, ο **Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης**, ο **Ανδρέας Καρκαβίτσας** κ.ά

20^{ος} ΑΙΩΝΑΣ

Στον 20ό αιώνα οι μεγάλες επιστημονικές ανακαλύψεις, από τη δομή του ατόμου έως την εξερεύνηση του Διαστήματος και από την αποκρυπτογράφηση του κώδικα της ζωής έως την πλήρη απελευθέρωση της επικοινωνίας, έλυσαν πολλά από τα προβλήματα της ανθρωπότητας, ενώ παράλληλα οι λαοί βίωναν δύο Παγκόσμιους Πολέμους με εκατομμύρια νεκρούς, πάμπολλες τοπικές συγκρούσεις, διωγμούς και εθνικές τραγωδίες.

Τα προβλήματα της ανθρώπινης ύπαρξης, της σύγχρονης κοινωνίας και της επικοινωνίας στον βιομηχανικό κόσμο δημιουργούσαν **νέους προσανατολισμούς στη φιλοσοφική σκέψη και την καλλιτεχνική δημιουργία**. Η τέχνη συνέχισε, σε όλες τις μορφές της, την περιπέτεια του μοντερνισμού και των συνεχών ρήξεων με το παρελθόν, την αναζήτηση της αλήθειας και της ουσίας των μορφών, ενώ **η μαζική κουλτούρα** απέκτησε διαστάσεις παγκόσμιου κοινωνικού φαινομένου, ιδίως μεταξύ των νέων. Στους δύο αυτούς αιώνες ο νεοελληνικός πολιτισμός διαμόρφωσε σταδιακά τον εθνικό του χαρακτήρα με βάση τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό του, αλλά και τα διαχρονικά και γόνιμα στοιχεία της παράδοσής του.

Η ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ

Η καλλιτεχνική και πνευματική ζωή στην Ελλάδα του 20ού αιώνα διαμορφώνεται μέσα από δραματικά εσωτερικά γεγονότα που συμπλέκονται με την ευρωπαϊκή και την παγκόσμια συγκυρία. Οι Έλληνες δημιουργοί και στοχαστές βιώνουν το δράμα της ταραγμένης εποχής τους, ενώ παράλληλα παρακολουθούν τις ραγδαίες εξελίξεις που συντελούνται παγκοσμίως και συμμετέχουν ουσιαστικά σε αυτές, αναλαμβάνοντας συχνά πρωτοποριακό ρόλο τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό.

Ζωγραφική

Με οδηγό το έργο των μεγάλων προδρόμων του ελληνικού μοντερνισμού (Λύτρα, Μαλέα, Παπαλουκά) και τις κυρίαρχες μορφές του Παρθένη και του Μπουζιάνη, η Γενιά του 1930 (Κόντογλου, Χατζηκυριάκος-Γκίκας, Εγγονόπουλος, Τσαρούχης) είχε ως στόχο τη ρήξη με την ακαδημαϊκή τέχνη και **την ανανέωση της ελληνικής καλλιτεχνικής δημιουργίας**.

Οι καλλιτέχνες αυτοί αφομοίωσαν δημιουργικά πολλές από τις αρχές του μοντερνισμού, ενώ παράλληλα έθεσαν το θέμα της «ελληνικότητας», επανεξετάζοντας τις αξίες και τα πρότυπα της βυζαντινής και της λαϊκής τέχνης. **Ο ελληνοκεντρικός μοντερνισμός** θα αποτελέσει τον κύριο άξονα των αναζητήσεων πολλών καλλιτεχνών (π.χ. Μόραλης) και μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η Γενιά του 1960 θα έρθει σε άμεση επαφή με τις ευρωπαϊκές και τις παγκόσμιες μεταπολεμικές εξελίξεις στην τέχνη και θα προχωρήσει δυναμικά **στην αφαίρεση**, ενώ άλλοι θα πειραματιστούν με ιδιώματα του **σουρεαλισμού**, της **μεταφυσικής ζωγραφικής**, καθώς και του **νέ-**

ου ρεαλισμού (ευρωπαϊκής εκδοχής της ποπ αρτ). Τις τελευταίες δεκαετίες του αιώνα σημαντικοί καλλιτέχνες θα δώσουν εξαιρετικά δείγματα **αφηρημένου εξπρεσιονισμού** κ.λπ.

Γλυπτική

Στον χώρο της γλυπτικής σημαντικοί δημιουργοί της Γενιάς του 1930, όπως ο Μιχάλης Τόμπρος, συνδυάζουν **επιρροές από την αρχαϊκή τέχνη με σύγχρονα ρεύματα**, διαμορφώνοντας την προσωπική τους έκφραση, ενώ οι μεταγενέστεροι (Ζογγολόπουλος, Παππάς, Σκλάβος κ.ά.) δημιουργούν την προσωπική γλυπτική γλώσσα τους μέσω **της αφαίρεσης και άλλων πρωτοποριακών κινήσεων**.

Μουσική

Η μουσική στην Ελλάδα του 20ού αιώνα καλύπτει ένα ευρύτατο φάσμα συνθετών, όπως είναι ο **Καλομοίρης**, που εκπροσωπεί την εθνική μας μουσική, και οι κορυφαίες προσωπικότητες του **Μητρόπουλου**, του **Σκαλκώτα** και άλλων σημαντικότεων δημιουργών, που ακολούθησαν προσωπική πορεία μέσα στα πλαίσια των πρωτοποριακών μουσικών ρευμάτων.

Επιπλέον, η ελληνική μουσική έχει να επιδείξει σε παγκόσμιο επίπεδο κορυφαίους συνθέτες, όπως είναι ο **Μάνος Χατζιδάκις**, ο **Μίκης Θεοδωράκης** και άλλοι, που χάραξαν δική τους πορεία συνδυάζοντας στοιχεία από την ελληνική λαϊκή μουσική παράδοση και την παγκόσμια σύγχρονη μουσική. Εξίσου σημαντική, με παγκόσμια απήχηση και ακτινοβολία, υπήρξε αναμφισβήτητη η παρουσία της **Μαρίας Κάλλας**, της **Αγνής Μπάλτσα** και άλλων στο λυρικό τραγούδι, καθώς και της **Μούσχουρη**, της **Φαραντούρη** και άλλων στο σύγχρονο ελληνικό τραγούδι. Ξεχωριστή θέση κατέχει στη σύγχρονη μουσική το **ρεμπέτικο τραγούδι**, ως αυθεντικό δημιούργημα της λαϊκής και βυζαντινής μας παράδοσης.

Θέατρο

Στον 20ό αιώνα παρατηρείται πλουσιότερη ανανεωτική δραστηριότητα σε όλα τα θεατρικά είδη και σε όλες τις λειτουργίες της θεατρικής πράξης (δραματολόγιο, σκηνοθεσία, σκηνογραφία, ενδυματολογία κ.ά.), που συνδέεται με σημαντικούς θιάσους και αξιόλογους ηθοποιούς. Πολύ σημαντική ήταν η προσφορά του Εθνικού Θεάτρου (1930) και του Θεάτρου Τέχνης του Καρόλου Κουν (1942), που αποτέλεσαν τους κύριους άξονες γύρω από τους οποίους αναπτύχθηκε συστηματικά το θέατρο. Ιδιαίτερα εμπνευσμένοι σκηνοθέτες, όπως ο Φώτος Πολίτης, ο Δημήτρης Ροντήρης, ο Κάρολος Κουν κ.ά., έδωσαν, ο καθένας από τη δική του οπτική, ιδιαίτερη βαρύτητα στην **αναβίωση του αρχαίου δράματος**, στην παρουσίαση αντιπροσωπευτικών έργων του σύγχρονου ξένου δραματολογίου και στην **ανάδειξη του νεοελληνικού θεατρικού έργου**.

Κινηματογράφος

Ο κινηματογράφος, από την άλλη πλευρά, γίνεται γρήγορα δημοφιλές είδος στο ευρύτερο κοινό με αξιόλογες ταινίες του Τζαβέλα, του Σακελλά-

ριου και άλλων, ενώ σταδιακά η κινηματογραφική γλώσσα εξελίσσεται καλλιτεχνικά από πολύ σημαντικούς σκηνοθέτες (Κακογιάννης, Κούνδουρος, Δαμιανός, Βούλγαρης, Αγγελόπουλος, Κανελλόπουλος κ.ά.), φτάνοντας σε υψηλά καλλιτεχνικά και τεχνικά επίπεδα και **αποκτώντας διεθνή αναγνώριση.**

Λογοτεχνία

Με προδρομική μορφή τον Κωνσταντίνο Καβάφη, η Γενιά του 1930 (**Σεφέρης, Ελύτης, Ρίτσος** κ.ά.) καθιερώνει τη μοντέρνα γραφή στην ελληνική ποίηση, η οποία μεταπολεμικά ακολουθεί την πορεία της κάτω από το βάρος των δραματικών γεγονότων σε παγκόσμιο και σε εθνικό επίπεδο. Μέσα από τις ίδιες ιδεολογικές και αισθητικές αναζητήσεις, ανάλογη υπήρξε και η πορεία της νεότερης πεζογραφίας μας, με ηγετική μορφή τον **Νίκο Καζαντζάκη.**

Φιλοσοφικός στοχασμός

Οι σημαντικότεροι Έλληνες στοχαστές (Κανελλόπουλος, Τσάτσος, Θεοδωρακόπουλος, Παπανούτσος κ.ά.) ασχολούνται κατά βάση με θέματα φιλοσοφίας, πολιτικής, παιδείας και αισθητικής, ενώ οι νεότεροι, που ζουν κυρίως στο εξωτερικό (Καστοριάδης, Αξελός, Πουλιαντζάς κ.ά.), δίνουν την προσωπική τους σφραγίδα στην προσέγγιση φιλοσοφικών, πολιτικών και κοινωνικών προβλημάτων της εποχής.

ΒΑΣΙΚΟΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

Νεοκλασικισμός

Καλλιτεχνικό και λογοτεχνικό κίνημα που κυριάρχησε από τα τέλη του 18ου έως και τις αρχές του 19ου αιώνα, με βασική επιδίωξη την αναβίωση του ύφους και των αισθητικών κανόνων του κλασικισμού, των στοιχείων δηλαδή που χαρακτηρίζουν την αρχαία ελληνική και ρωμαϊκή τέχνη (λογική οργάνωση, σαφήνεια, μέτρο, ισορροπία, λιτότητα, ηθικό ύψος κ.ά.).

Παρνασσισμός

Λογοτεχνικό κίνημα που στόχευε στην αντικειμενική ποίηση, στην ακρίβεια της έκφρασης και την τελειότητα της μορφής (μέσα 19ου αιώνα).

Ρομαντισμός

Καλλιτεχνικό και λογοτεχνικό κίνημα που εμφανίστηκε από τις αρχές του 19ου αιώνα ως αντίδραση στον νεοκλασικισμό και τον θετικισμό, προβάλλοντας τη σημασία του υποκειμενικού και τον ρόλο του συναισθήματος, της φαντασίας και του ονείρου. Οι ρομαντικοί προέβαλλαν ιδιαίτερα θέματα που συνδέονταν με τη φύση, τον έρωτα, τον ηρωισμό, τη μεσαιωνική και τη λαϊκή παράδοση.

Ρεαλισμός

Καλλιτεχνικό και λογοτεχνικό κίνημα του 19ου αιώνα που αναπτύχθηκε ως αντίδραση στον ρομαντισμό και τον ιδεαλισμό, με στόχο την ακριβή

αποτύπωση της σύγχρονης καθημερινότητας, χωρίς διάθεση εξιδανίκευσης και ωραιοποίησης.

Μοντερνισμός, μοντέρνα τέχνη, πρωτοπορία

Οι τάσεις και τα κινήματα στην τέχνη που αναπτύχθηκαν από τα μέσα του 19ου έως και τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα (μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο), κοινό χαρακτηριστικό των οποίων ήταν η κατάργηση όλων των παραδοσιακών κανόνων και αρχών και η υιοθέτηση νέων μορφών έκφρασης.

Συμβολισμός

Λογοτεχνικό ρεύμα, σύμφωνα με το οποίο τα πράγματα έχουν αξία μόνο ως σύμβολα ιδεών και συναισθημάτων (τελευταίες δεκαετίες 19ου αιώνα).

Σουρεαλισμός

Λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό ρεύμα (1924) το οποίο, με αφετηρία το κίνημα του ντανταϊσμού και τις ψυχιατρικές έρευνες του Φρόυντ, αναζήτησε τρόπους καλλιτεχνικής έκφρασης του κόσμου του ασυνειδήτου και των ονείρων, αξιοποιώντας το στοιχείο του τυχαίου και του αυτοματισμού.

Κυβισμός

Κίνημα των αρχών του 20ού αιώνα (1907) που ανέτρεψε ό,τι επικρατούσε μέχρι τότε ως προς την απεικόνιση της φύσης και αποτέλεσε αφετηρία για πολλά άλλα ρεύματα και γενικότερα για την ανάπτυξη της αφαίρεσης στην τέχνη. Οι κυβιστές ζωγράφοι και γλύπτες ανάγουν τις μορφές στα βασικά γεωμετρικά σχήματα, τις διασπούν σε πολλαπλά επίπεδα και δίνουν τη δυνατότητα ολόπλευρης απεικόνισής τους.

Μινιμαλισμός

Τάση που επικράτησε τη δεκαετία του 1960 κυρίως στις ΗΠΑ, με τη δημιουργία τρισδιάστατων έργων με κύριο χαρακτηριστικό τον αυστηρό περιορισμό της φόρμας σε απλά πρωτογενή και επαναλαμβανόμενα σχήματα, όπως για παράδειγμα ο κύβος, χωρίς καμιά αναφορά σε συμβολισμούς.

Τα κείμενα και οι πληροφορίες αντλήθηκαν από το βιβλίο *Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου (από το 1815 έως σήμερα)*, ΟΕΔΒ, 2007.

Έλληνες

Ονομασία

Οι Έλληνες ήταν γνωστοί **με πολλά διαφορετικά ονόματα** στην ιστορία. Η αρχή κάθε ιστορικής εποχής συνοδευόταν από ένα νέο όνομα, είτε απολύτως καινούργιο, είτε παλιό και ξεχασμένο, όνομα από την παράδοση ή δανεισμένο από τους ξένους. Κάθε ένα από αυτά ήταν σημαντικό στην εποχή του και όλα μπορούν να χρησιμοποιηθούν με αλλαγές, και πιθανότατα γι' αυτό οι Έλληνες είναι ένας πολυώνυμος λαός (λαός με πολλά ονόματα).

• **Έλληνες**: Σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία, ο Έλλην, γιος του Δευκαλίωνα και της Πύρρας, απέκτησε τρεις γιους, τον Αίολο, τον Δώρο και τον Ξάνθο. Ο Αίολος και ο Δώρος μαζί με τους γιους του Ξάνθου, τον Αχαιό και τον Ίωνα, αποτέλεσαν τους γενάρχες των τεσσάρων κυριότερων ελληνικών φυλών, που ήταν οι **Αχαιοί**, οι **Δωριείς**, οι **Αιολείς** και οι **Ίωνες**. Το όνομα *Έλληνες* στα ομηρικά χρόνια δεν αντιστοιχούσε παρά μόνο σε ένα ελληνικό φύλο, που κατοικούσε στην περιοχή γύρω από τον Σπερχειό ποταμό στη Φθιώτιδα και είχε ως ηγέτη του τον μυθικό Αχιλλέα.

Η επικρατέστερη άποψη για την ετυμολογία της λέξης είναι ότι προέρχεται από τους Σελλούς (<θ. σελ- = φωτίζω), το ελληνικό φύλο της Ηπείρου που ήταν οι ιερείς της Δωδώνης και μέρος των οποίων μετανάστευσε στη Φθία. Ήδη τον 7ο αι. π.Χ. είχε επικρατήσει η ονομασία *Πανελλήνες* και από εκεί αποσπάστηκε και γενικεύτηκε η ονομασία *Έλληνες*, εξ ου και ο τονισμός, *Έλλην* αντί *Ελλάη*.

Έλληνες και βάρβαροι: Το πρώτο πράγμα που παρατήρησαν οι ελληνικές φυλές για τους γειτονικούς λαούς ήταν το γεγονός της διαφορετικότητας στην ομιλία. Στο γεγονός αυτό βασίζεται ουσιαστικά και ο χαρακτηρισμός «βάρβαρος», ο ομιλών ξενική γλώσσα ως προς τους Έλληνες. Ο όρος «βάρβαρος» θεωρείται ότι προέρχεται από τη προσπάθεια απόδοσης της ξενικής αυτής ομιλίας, βάσει της ερμηνείας των παραγόμενων ήχων (bar-bar), που έφτανε στα αυτιά των διαφόρων ελληνικών φυλών ως κάποιο είδος ψευδισμού.

• Με την εξάπλωση του χριστιανισμού, ο όρος *Έλλην* σήμαινε τον ειδωλολάτρη ή τον μη χριστιανό, ενώ οι κάτοικοι της Ελλάδας λέγονταν *Ελλαδίτες*.

• **Γραικοί**: Με αυτό το όνομα ήταν γνωστοί οι Έλληνες στη Δύση. Η σύγχρονη αγγλική λέξη «Greek» προέρχεται από τη λατινική «Graecus», η οποία με τη σειρά της προέρχεται από την ελληνική Γραικός, το όνομα μιας φυλής Βοιωτών που μετανάστευσε στην Ιταλία τον 8ο αι. π.Χ.

• **Ρωμαίοι** είναι η ονομασία με την οποία οι Έλληνες ήταν γνωστοί κατά τον Μεσαίωνα και κατά τη διάρκεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Ο όρος στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία απέκτησε αρχικά την πολιτισμική του σημασία και μέχρι τον 11ο αι. την αρχική του σημασία: του ανθρώπου με ελληνική καταγωγή, συνώνυμου εκείνη την εποχή με τον όρο *Ρωμαίος*.

• **Ρουμ/Ρωμιοί**: Τα έθνη που διαβιούσαν στην αυτοκρατορία κωρίζονταν σε μιλέτια, το μιλέτι των πιστών, το μιλέτι των Εβραίων και το μιλέτι των Ρωμιών (Ρουμ). Γι' αυτό οι γείτονές τους στη Δύση θα τους έλεγαν **Γραικούς**, ενώ στην Ανατολή **Αλ Ρουμ** (Ρωμαίους).

Χαρακτηριστικά των Ελλήνων

Ο χαρακτηρισμός ενός λαού δεν είναι καθόλου εύκολη υπόθεση, αφού κινδυνεύει κανείς να καταφύγει σε γενικεύσεις που απέχουν από την πραγματικότητα ή να εξιδανικεύσει τα προτερήματα των Ελλήνων με αποτέλεσμα να φανεί εθνικιστικά μεροληπτικός. Όπως πάντα, η αλήθεια δεν είναι μία, και προπάντων δεν είναι σταθερή, αφού –όπως προαναφέραμε– οι παράγοντες διαμόρφωσης της φυσιογνωμίας ενός λαού είναι πολλοί και αλλάζουν ανάλογα με τις ιστορικές συγκυρίες και τις πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις. Θα παραθέσουμε λοιπόν τόσο τις αρετές όσο και τα μειονεκτήματα των Ελλήνων όπως αναδεικνύονται από την ιστορία (στρατιωτική, πολιτική, πολιτισμική).

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

Σχέση με τη φύση

Ο τόπος αντιμετωπιζόταν ως χώρος κοινωνικής δραστηριότητας και πολιτισμού (δημιουργία πόλης-κράτους με αυτάρκεια, αυτονομία, ανεξαρτησία)

Η μορφή των μνημείων ήταν απόλυτα ταιριαστή, βρισκόταν σε στενή συνάφεια με τη φύση

ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

Σχέση με τη φύση

Αντιμετωπίζουν τον τόπο τους με συναίσθημα αλλά δεν έχουν επίγνωση της αξίας του τόπου, του πολιτισμού, των ανθρώπων που τον δημιούργησαν → περιφρόνηση, καταστροφή, αδιαφορία, καπηλεία, εκμετάλλευση, κερδοσκοπία

Δεν σέβονται το φυσικό περιβάλλον, τα τοπία, τα κτίσματα, τους δημόσιους χώρους

Αδιαφορούν για την αισθητική του χώρου, παραβιάζουν την πολεοδομική νομοθεσία, καταπατούν τους αιγιαλούς, αποψιλώνουν τα δάση και γενικά δεν έχουν ανεπτυγμένη οικολογική συνείδηση

Στάση προς την πατρίδα

Φιλοπατρία

Εθνικισμός

Κυρίαρχο γνώρισμά τους υπήρξε το πάθος τους για ελευθερία και ανεξαρτησία:

«Ήταν ελεύθεροι όχι μόνο απέναντι στο δεσποτισμό των ανθρώπων, αλλά και απέναντι στο δεσποτισμό των θεών, σε αντίθεση με τους ανατολικούς πολιτισμούς και τις άλλες θρησκείες που επιβάλλουν τον τρόπο και την απόλυτη υποταγή στο θεό».

Μεγάλοι ιστορικοί σταθμοί (Μαραθώνας, Θερμοπύλες, Σαλαμίνα, 1821, Εθνική Αντίσταση κ.ά.) αποδεικνύουν την αγάπη για την ελευθερία, την ανεξαρτησία, την πατρίδα

Στάση προς την πατρίδα

Προγονολατρία

Ιστορική άγνοια και αδιαφορία για την πολιτισμική κληρονομιά

Αδιαφορία για τους αρχαιολογικούς τόπους και τα μνημεία

Ξενομανία

Συμπλεγματοκτικότητα απέναντι στους Ευρωπαίους

Πολιτικά Πολιτικά

Φιλελεύθεροι, πατριώτες,
έχουν δημοκρατικό φρόνημα

Φιλοπρωτία, αρχομανία

Απειθαρχία

Εχθρική στάση προς το κράτος

Διχόνοια (εμφύλιοι πόλεμοι)

Ψυχικά Ψυχικά

Είναι λάτρες της ζωής,
της ομορφιάς, του έρωτα

Ευέξαπτοι, εύθικτοι, εριστικοί

Παρορμητικοί

Αγαπούν τα ταξίδια, τις περιπέτειες,
τον αθλητισμό, τη μουσική, την τέχνη

Κουτοπόνηροι

Εκφράζουν αισιοδοξία για τη ζωή,
την ψυχαγωγία

Δύσπιστοι

Πνευματικά Πνευματικά

Φιλέρευνοι , φιλομαθείς,
δημιουργικοί, επινοητικοί,
ευφυείς, τολμηροί, ευφάνταστοι,
ριψοκίνδυνοι, δραστήριοι

Έλλειψη προγραμματισμού, μεθοδικότη-
τας, οργάνωσης

Ηθικά Ηθικά

Διακατέχονται από ορθολογισμό
αλλά και από συναίσθημα,
ευαισθησία, ανθρωπιά

Αχαριστία, αγνωμοσύνη

Συμπλεγματοκότητα, συναισθήματα μει-
ονεξίας

Φιλοτιμία (επιθυμία κάποιου
να κερδίζει την εκτίμηση των άλλων)

Δυσπιστία

Λεβεντιά (σύνολο θετικών
χαρακτηριστικών όπως ανδρεία,
γενναιότητα, ηρωισμός, φιλότιμο)

Αλαζονεία

Προληπτικοί

Ατίθασοι

Κοινωνικά Κοινωνικά

Κοινωνικοί, ευπροσάρμοστοι,

Ατομισμός, εγωπάθεια

Η φιλία, η συνεργασία και η άμιλλα
αποτελούν βασικές ατομικές και κοι-
νωνικές αξίες και στάση ζωής

Έλλειψη κοινωνικής αγωγής

Σεβασμός στον άνθρωπο, γενναιοψυ-
χία, γενναιοδωρία,
κοινωνικότητα, φιλοξενία

Παράγοντες που διαμόρφωσαν τον χαρακτήρα των Ελλήνων

Στο παρελθόν

- Οι κλιματολογικές συνθήκες
- Η διαμόρφωση του εδάφους
- Η κληρονομικότητα
- Οι ιστορικές περιπέτειες
- Οι επιδράσεις άλλων λαών

Στη σύγχρονη εποχή

- Τεχνολογία, εξειδίκευση, τεχνοκρατία
- Αστικοποίηση
- Υπερκατανάλωση-ευδαιμονισμός-ηθική κρίση
- Πολιτεία

Δεν θεωρεί προτεραιότητα την προστασία του περιβάλλοντος και την προβολή και προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς (αφύλακτοι αρχαιολογικοί χώροι, έλλειψη οργάνωσης, καλαισθησίας, προγραμματισμού στον τρόπο έκθεσης των ευρημάτων, απουσία ειδικευμένου προσωπικού)

- Εκπαίδευση

Απουσιάζει από την εκπαίδευση η παιδεία των νέων σχετικά με τα μνημεία και την αξία τους, η επαφή με τους αρχαιολογικούς χώρους γίνεται περιστασιακά, χωρίς προετοιμασία → έλλειψη προθυμίας, συμμετοχής, ενεργοποίησης, ευαισθητοποίησης, προβληματισμού εκ μέρους των μαθητών, πάρεργο, ανιαρή ενασχόληση, άγνοια της καλλιτεχνικής τους αξίας και της εθνικής τους σημασίας

- Μαζική κουλτούρα

Η πλήρης επικράτηση της αστικοποίησης και του καταναλωτισμού επέβαλε σταδιακά την ομοιομορφία και την τυποποίηση στην κοινωνική ζωή και τη συμπεριφορά των ανθρώπων, διαμορφώνοντας τη «μαζική κουλτούρα», η οποία επιβλήθηκε γρήγορα στο σύνολο σχεδόν της κοινωνίας μέσα από τα λαϊκά έντυπα, το ραδιόφωνο, τον κινηματογράφο και την τηλεόραση, τις μεγάλες αθλητικές και ομαδικές καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, τους πολυχώρους αναψυχής, τη μόδα και τη διαφήμιση

- Ατομο

Ξενομανία: ουδέποτε ελληνικό αντιμετωπίζεται είτε ως φολκλόρ είτε με υποτιμητική διάθεση. Καταναλωτισμός – ευδαιμονισμός – υλισμός

Αποτελέσματα

- Κατάφωρη παραβίαση της αισθητικής του χώρου, περιφρόνηση της παράδοσης, ασχήμια, ρύπανση, άναρχη δόμηση, περιορισμένος ορίζοντας.
- Λείπει το μεράκι, η προσωπική σφραγίδα του δημιουργού, τυποποίηση, ομοιομορφία, βιομηχανοποίηση του πολιτισμού.
- Απουσιάζει το τοπικό χρώμα, εμφανίζονται ετερόκλητα χαρακτηριστικά.
- Επικρατεί η επιδειξιμανία(υπερβολή).

- Αφομοιώνονται ξένα ή παγκοσμιοποιημένα πρότυπα που αλλοιώνουν την εθνική ιδιοτυπία του πολιτισμού μας, μας απομακρύνουν από την παράδοση, συμβάλλουν στην απώλεια του σεβασμού και της αγάπης και εκτίμησης των ελληνικών καλαισθητικών αξιών (μέτρο, ισορροπία, ομορφιά, πρωτοτυπία, ιδιαιτερότητα, συμφωνία με τον φυσικό χώρο).

Τι μπορεί να αλλάξει;

Αν αξιοποιήσουμε τα προτερήματα που έχουμε ως φυλή, θα οδηγηθούμε σε καλύτερη ποιότητα ζωής και θα προσφέρουμε στους άλλους λαούς.

Ηθικός τομέας

Η αναβίωση και η εδραίωση του ανθρωπισμού στις ψυχές όλων μας είναι αναγκαία προϋπόθεση για να ξεφύγουμε από την ηθική καλάρωση των καιρών και τη γενικότερη αδιαφορία για τον συνάνθρωπο. Εξάλλου πάνω σ' αυτήν μπορεί να στηριχθεί η ενοποιητική προσπάθεια των λαών, ώστε να υπάρχει αλληλοσεβασμός και να μην επικρατεί η εκμετάλλευση των αδύνατων κρατών από τα ισχυρά.

Η αριστοτέλεια μεσότης, το μέτρο

Η αναβίωση αυτής της αξίας ωφελεί πολλαπλά τους Έλληνες, αλλά και τους Ευρωπαίους, καθώς θα επικρατήσει η φιλία, η συναίνεση και η λογική, ενώ θα αποφευχθούν η αμετροέπεια, οι ρατσισμοί, κοινωνικοί και φυλετικοί, η αναζωπύρωση των εθνικιστικών τάσεων καθώς και η αλόγιστη εκμετάλλευση της φύσης.

Το ορθολογιστικό πνεύμα και το συναίσθημα, η ευαισθησία

Ο λόγος, που γεννήθηκε στην Ελλάδα, πρέπει να αποτελέσει υπόδειγμα για όλους μας, αφού δυστυχώς ο σύγχρονος άνθρωπος έχει φτάσει στο άλλο άκρο, δηλαδή στην ψυχρή εκλογίκευση των πάντων και στην κακή χρήση της τεχνολογίας.

Η αγωνιστικότητα, το ηρωικό φρόνημα

Αυτές οι αρετές συμβάλλουν στην εδραίωση της δημοκρατίας, στην εθνική ανεξαρτησία, στην εθνική πρόοδο, καθώς μας βοηθούν να αντισταθούμε στη φυγοπονία, τη σύγχυση μέσων και σκοπών και την πνευματική τελμάτωση.

Το πνεύμα του Ολυμπισμού, το «ευ αγωνίζεσθαι»

Μ' αυτό το ιδεώδες καλλιεργείται ο ευγενικός συναγωνισμός, η άμιλλα. Αντιμετωπίζονται τα εκφυλιστικά αθλητικά φαινόμενα, προωθείται η αλληλογνωριμία και ο αλληλοσεβασμός των λαών.

Ο ελληνορθόδοξος χριστιανισμός

Πηγή εσωτερικότητας και πνευματικότητας, ικανή συνθήκη για τη διαμόρφωση ενός ήθους που θα εκφράζεται και θα εκδηλώνεται με τις αρετές της αγάπης και της αδελφοσύνης, ενώ θα βοηθά στην αποτροπή του ατομικισμού, του μίσους και της κακίας, που συχνά χαρακτηρίζουν τον σύγχρονο πολιτισμό.

Πολιτικός τομέας

Δημοκρατία, ισονομία, αξιοκρατία

Αν συνειδητοποιήσουμε το αληθινό νόημα αυτών των όρων, τότε η δικαιοσύνη, τα ανθρώπινα δικαιώματα και η γενικότερη πρόοδος θα επικρατήσουν σε βάρος της δημαγωγίας, του λαϊκισμού, της αδιαφορίας για τα κοινά, της ανόδου της ασημαντότητας, αλλά και της σταθερής παραβίασης των ανθρώπινων δικαιωμάτων.

Ο διάλογος

Μ' αυτόν επιτυγχάνεται η γόνιμη ανταλλαγή απόψεων, επιλύονται καλύτερα τα προβλήματα, αποκαλύπτεται η γυμνή αλήθεια, ενώ αποδυναμώνονται ο δογματισμός, η αδιαλλαξία και ο πόλεμος.

Πνευματικός τομέας

Η αγάπη στην ελευθερία

Μόνο ελεύθεροι πολίτες μπορούν να δράσουν με κριτήριο την καλή πίστη και τη σωφροσύνη, αποκρούοντας κάθε μορφή υποτέλειας (πνευματική, ηθική, οικονομική), που εγκλωβίζει τον σύγχρονο κόσμο στα δημιουργήματά του (κοινωνίες αφθονίας, μηχανικό πολιτισμό) και τον οδηγεί σταδιακά αλλά σταθερά στον αφανισμό.

Η προσαρμοστικότητα, η εφευρετικότητα και η πρωτοβουλία

Αποτελούν εφελύξιο προόδου, αφομοίωσης ξένων στοιχείων, αναζήτησης νέων δρόμων που ανοίγουν ορίζοντες για κοινωνική και πολιτική ανασυγκρότηση, ενώ μ' αυτές τις αρετές αναχαιτίζεται η απομόνωση, η πνευματική δυσκαμψία και η παραίτηση, η ηττοπάθεια.

Οι ελληνικές αισθητικές αξίες

Οι αισθητικές αξίες του μέτρου, της απλότητας, της αρμονίας, ο ανθρωποκεντρικός προσανατολισμός της τέχνης, συντελούν στον εξευγενισμό της ψυχής, δημιουργούν πρότυπα ζωής τέτοια ώστε να αναχαιτιστεί η αισθητική κακοποίηση, η μαζική κουλτούρα και η εμπορευματοποίηση της καλλιτεχνικής δημιουργίας.

Η πλούσια παράδοσή μας

Αν τη σεβαστούμε και τη διατηρήσουμε δίχως υπερβολές και ακρότητες, τότε θα διασφαλίσουμε την ιστορική μας συνέχεια, θα κρατήσουμε υψηλό το φρόνημά μας, θα επηρεάσουμε θετικά τον σύγχρονο τεχνοκρατούμενο δυτικό πολιτισμό και θα αντισταθούμε στην ξενομανία που μας χαρακτηρίζει.